

DOPRINOS VEŠTAKA PREVENTIVNOJ BORBI PROTIV KRIMINALITETA

Borba protiv kriminaliteta, zavisno od načina vođenja, sredstava i cilja, ima u osnovi preventivni i represivni vid.

Preventivni vid borbe protiv kriminaliteta, najopštije rečeno, sastoji se u preduzimanju svih onih mera i upotrebi takvih sredstava, pomoću kojih se mogu postići najbolji rezultati na otkrivanju uzroka i uslova koji doprinose vršenju krivičnih dela u cilju njihovog otklanjanja i samim tim sprečavanja vršenja krivičnih dela. Na ovom planu borbe protiv kriminaliteta deluju mnogobrojni državni organi, među kojima ima i takvih kojima je to osnovni zadatak, kao što su naprimer organi unutrašnjih poslova, razne inspeksijske službe i slično. Pored ovih organa na ovom planu angažovane su u većoj ili manjoj meri radne i druge organizacije i građani. No i pored toga, postignuti rezultati u prevenciji kriminaliteta nisu zadovoljavajući, što se posredno vidi u porastu broja izvršenih krivičnih dela kao i u pojavi novih oblika kriminalne delatnosti.¹ Rezultati preventivne borbe protiv kriminaliteta nisu zadovoljavajući zbog toga što postoje izvesni nedostaci u njenom organizovanju, tj. nema dovoljne koordinacije u nameru kako između samih državnih organa kojima je to osnovni zadatak, tako i između državnih organa i radnih i drugih organizacija i građana. Nedovoljna koordinacija u nameru navedenih organa i organizacija postoji kako po vertikalnoj tako i po horizontalnoj liniji. Do ovakve konstatacije došlo se i prilikom diskusije na temu: „Prevencija maloletničke delinkvencije” koja je vođena na simpozijumu 1967. godine u Aranđelovcu. Kao jedan od uzroka slabosti u preventivnoj borbi protiv kriminaliteta može se navesti i činjenica sve većeg sužavanja zakonskih ovlašćenja državnih organa i organizacija koje deluju na ovom planu.

Za razliku od preventivne borbe protiv kriminaliteta, represivni vid borbe protiv kriminaliteta sastoji se u preduzimanju svih zakonom dozvoljenih operativno-potražnih radnji i istražnih radnji od strane ovlašćenih državnih organa, sa ciljem da se utvrdi da li je zaista izvršeno krivično delo, pa ako je izvršeno krivično delo, ko je učinilac toga dela i najzad,

---

¹ Tako na primer, u poslednje vreme su učestali organizovani napadi na banke, kojom prilikom je konstatovano da su mere obezbeđenja bile minimalne.

da li se prema učiniocu krivičnog dela može izreći krivična sankcija i koje vrste.² Da bi se ovo postiglo zakonodavac je Zakonikom o krivičnom postupku regulisao tok krivičnog postupka u kome dolazi do zakonitog i svestranog rasvetljenja i rešenja svake konkretne krivične stvari. Rezultati represivne borbe protiv kriminaliteta (takođe nisu zadovoljavajući, jer je još uvek velika tzv. crna brojka kriminaliteta, tj. veliki je broj krivičnih dela koja su i pored preduzetih svih zakonom predviđenih mera ostala neotkrivena. Isto tako, još uvek postoje i tzv. sudske zablude, tj. slučajevi neopravdano vođenog krivičnog postupka, pa i nevinu osuđenih lica.

Inače, borbu protiv kriminaliteta treba posmatrati u njenom dijalektičkom jedinstvu, tj. u uskoj zavisnosti i neposrednom međusobnom uticaju preventivnog i represivnog vida borbe. Ovakvo posmatranje ovih vidova borbe protiv kriminaliteta sasvim je nazumljivo i nužno zbog toga što se slabosti i nedostaci u jednom vidu borbe neposredno ili posredno odražavaju na uspeh borbe u drugom vidu. Tako naprimer, slabosti i nedostaci u organizaciji preventivne borbe posredno doprinose povećanju broja izvršenih krivičnih dela i pojavi novih oblika kriminaliteta. S druge strane, rezultati postignuti na planu represivne borbe protiv kriminaliteta mogu se veoma uspešno iskoristiti za preduzimanje potrebnih mera i sredstava u cilju sprečavanja daljeg vršenja istih ili sličnih krivičnih dela putem otklanjanja uzroka i uslova koji su doprineli ranijem vršenju krivičnih dela. Prema tome, dolazi se do zaključka da su neuspesi i slabosti u organizovanju i vođenju preventivne borbe protiv kriminaliteta donekle rezultat slabog ili nedovoljnog korišćenja rezultata represivne borbe protiv kriminaliteta.

Na ovoj liniji biće reči i o problemima i pitanjima doprinosa veštaka preventivnoj borbi protiv kriminaliteta. Naime, kritički ćemo razmotriti pitanja mogućnosti korišćenja rezultata veštačenja u sprečavanju vršenja krivičnih dela uopšte, kao i rezultate pojedinih vrsta veštačenja za sprečavanje vršenja krivičnih dela pojedinih vrsta. Isto tako biće razmotrena i pitanja stvarnog korišćenja rezultata veštačenja u praksi, kao i pitanja njegovog perspektivnog korišćenja na ovom planu.

I.

Da bi mogli sa uspehom da odgovorimo na sva napred pomenuta pitanja, a naročito na pitanje doprinosa veštaka preventivnoj borbi protiv kriminaliteta, potrebno je da najpre razmotrimo pitanja koja se odnose na pojam, položaj i zadatke veštaka u krivičnom postupku.

Veštak je lice koje u krivičnom postupku doprinosi otkrivanju i rasvetljenju onih spornih pravno-relevantnih činjenica, za čije otkrivanje i rasvetljenje je potrebno posebno stručno znanje iz oblasti nauke, tehnike ili zanata. Kao veštak u krivičnom postupku može se pojaviti samo fizičko lice, bez obzira što se veštačenje može poveriti nekoj stručnoj ili specijalizovanoj ustanovi. U ovim slučajevima razlika je samo u načinu

² Dr Vladimir Bayer: Jugoslavensko krivično procesno pravo, knjiga I, Zagreb, 1966. god. str. 4.

određivanja veštačenja, koje može biti neposredno i posredno. Naime, veštaka određuje organ krivičnog postupka (sud, izuzetno organi unutrašnjih poslova) na taj način što neposredno imenuje veštaka iz reda stalnih sudskih veštaka, odnosno iz reda drugih stručnih lica, ili pak, veštačenje poverava nekoj stručnoj ili specijalizovanoj ustanovi, kojom prilikom veštaka neposredno imenuje rukovodilac pomenute ustanove. Prilikom određivanja veštačenja organ krivičnog postupka je dužan da tačno odredi predmet veštačenja i da upozna veštaka sa njegovim delokrugom rada kao i pravima i dužnostima koje ima u krivičnom postupku. Delokrug rada veštaka određuje se na taj način što se veštaku postavljaju konkretna pitanja u pismenoj formi na koja je on dužan da odgovori putem davanja nalaza i mišljenja. Organ krivičnog postupka rukovodi radom veštaka i dužan je da stvori što povoljnije uslove za veštačenje, dostavljanjem potrebnog materijala za njegov rad. Prema tome, veštak se pojavljuje u krivičnom postupku sa ciljem da svojim stručnim znanjem i umenjem doprinese što potpunijem i objektivnijem rasvetljenju i rešenju krivične stvari. Na ovaj način nalaz i mišljenje veštaka je jedan od izvora dokaza u krivičnom postupku, koji sud ceni slobodno kao i ostale dokaze.

Imajući u vidu položaj i zadatke veštaka u krivičnom postupku, postavlja se pitanje na koji način on može doprineti preventivnoj borbi protiv kriminaliteta. Da bi mogli da odgovorimo na ovo pitanje, potrebno je da izvršimo detaljniju analizu rezultata veštačenja do kojih veštak dolazi u toku veštačenja, kao i način njihovog korišćenja u krivičnom postupku.

Kao što je već rečeno, veštak otkriva i rasvetljava sporne pravno-relevantne činjenice na osnovu svog stručnog znanja i umenja. Otkrivanje i rasvetljenje ovih činjenica veštak vrši svojim neposrednim čulnim opažanjem po pravilima svoje nauke ili veštine. To znači da otkrivanje i rasvetljenje ovih činjenica nije moguće kako od strane organa krivičnog postupka neposredno, tako i na osnovu drugih izvora dokaza, već jedino od strane veštaka putem veštačenja. Pored istraživanja činjenice i okolnosti koje neposredno doprinose rasvetljenju i rešenju konkretne krivične stvari, postavlja se pitanje da li veštak ima pravo da u toku veštačenja istražuje uzroke i uslove koji doprinose pojavi tih činjenica i okolnosti, pa i krivičnih dela uopšte, kao i da preporučuje mere za njihovo otklanjanje. Opšte odredbe našeg Zakonika o krivičnom postupku regulišu problematiku o veštačenju veoma uopšteno, tako da se ne predviđaju situacije kada je veštačenje obavezno, niti se navode osnovni ciljevi angažovanja veštaka u krivičnom postupku. Za razliku od ovih odredaba, posebne odredbe koje regulišu pojedine vrste veštačenja, predviđaju koje sporne činjenice treba obavezno utvrđivati putem veštačenja, kao i koji je osnovni cilj i zadatak veštaka (na primer član 231, 233 i slično). No i pored toga, na osnovu tumačenja odredaba o veštačenju dolazi se do zaključka da su ciljevi i zadaci veštačenja ograničeni samo na otkrivanje i rasvetljenje onih činjenica i okolnosti koje se u krivičnom postupku mogu konstituti u prvom redu kao dokazi. Prema tome, organi krivičnog postupka nisu zakonom ovlašćeni da postavljaju pitanja veštacima van tih ciljeva i zadataka, a još manje je veštak ovlašćen da zapaža uzroke i uslove koji doprinose vršenju krivičnih dela.

Neka strana zakonodavstva (kao na primer UPK RSFSR), za razliku od našeg zakonodavstva, predviđaju mogućnost za širi delokrug rada veštaka u krivičnom postupku, tj. omogućuju veštaku da uporedo sa istraživanjem činjenice koje doprinose rešenju konkretne krivične stvari istražuje i prikuplja činjenice i okolnosti pomoću kojih se utvrđuju uzroci i uslovi koji doprinose vršenju krivičnih dela i da na osnovu istih preporučuje mere za njihovo otklanjanje. Na ovaj način veštak utvrđivanjem uzroka i uslova doprinosi preventivnoj borbi protiv kriminaliteta. Isto stanovište zastupa i sovjetska krivičnoprocesna teorija. Naime, većina sovjetskih teoretičara smatra da je potrebno da se veštacima postavljaju konkretna pitanja u cilju otkrivanja uslova i uzroka koji su doprineli izvršenju krivičnog dela.³ Smatramo da je ovakvo stanovište sovjetskog zakonodavstva i teorije potpuno opravdano, s obzirom na ranije zauzet načelan stav o mogućnosti korišćenja rezultata represivne borbe protiv kriminaliteta, pa i rezultata veštačenja, za uspešno vođenje preventivne borbe protiv kriminaliteta.

Mada naše zakonodavstvo ne predviđa mogućnost šireg delokruga rada veštaka, tj. istraživanje uzroka i uslova koji doprinose vršenju krivičnih dela, ipak se može govoriti o doprinosu veštaka preventivnoj borbi protiv kriminaliteta. Do ovog zaključka dolazi se na osnovu toga što kod pojedinih krivičnih događaja utvrđivanje uzroka i uslova koji su doprineli izvršenju istih predstavlja obavezu veštaka, jer se na osnovu njih utvrđuju činjenice postojanja samog krivičnog događaja. Tako na primer, kod psihijatrijskih veštačenja utvrđivanje duševnog zdravlja otkrivenog u vreme izvršenja krivičnog dela, neposredno utiče na uračunljivost i krivičnu odgovornost učinioaca takvog dela i obratno. Prema tome, rezultati veštačenja do kojih veštak dolazi u toku otkrivanja i rasvetljenja sporno pravno relevantnih činjenica i koji uglavnom služe kao dokazi u krivičnom postupku za rasvetljenje i rešenje krivične stvari, mogu se koristiti i za otkrivanje nekih uzroka i uslova koji doprinose vršenju krivičnih dela. Korišćenje ovih rezultata u praksi može sprovesti uglavnom na dva načina. Prvi način jeste tzv. procesni način, tj. u ovom slučaju se rezultati veštačenja mogu koristiti odmah posle okončanja veštačenja po konkretnoj krivičnoj stvari. Drugi način korišćenja rezultata veštačenja sastoji se u naučnoj obradi rezultata većeg broja veštačenja iste vrste. U prvom slučaju rezultate veštačenja mogu da koriste organi krivičnog postupka koji određuju i rukovode veštačenjem u sklopu korišćenja ostalih rezultata istrage na planu sprečavanja vršenja krivičnih dela, dok naučno obrađene rezultate mogu da koriste državni organi koji su nadležni da preduzimaju mere u cilju otklanjanja uzroka i uslova koji doprinose vršenju krivičnih dela i to na širem planu.

II.

Pošto smo na opštem planu položaja veštaka i toka veštačenja u krivičnom postupku došli do zaključka da se rezultati veštačenja mogu koristiti u cilju sprečavanja daljeg vršenja krivičnih dela i na taj način

³ V. M. Galkin i dr.: Predupreždenie prestuplenij i sudebnaja ekspertiza. Moskva, 1968. god.

veštak treba i može da doprinese preventivnoj borbi protiv kriminaliteta, sada ćemo se zadržati na konkretnije razmatranje ovog zaključka, imajući u vidu pojedine vrste vrštačenja i praktične mogućnosti korišćenja rezultata istih na ovom planu. Međutim, kako veštačenja mogu biti veoma raznovrsna s obzirom na raznovrsnost spornih činjenica za čije je otkrivanje i rasvetljenje potrebno posebno stručno znanje, to ćemo razmotriti rezultate onih vrsta veštačenja koja su najčešće u praksi i čiji rezultati mogu najviše doprineti sprečavanju vršenja krivičnih dela.

1. *Kriminalistička veštačenja.* Ova vrsta veštačenja je dosta mnogobrojna i raznovrsna u sudskoj praksi. Zavisno od ove okolnosti, kao veštaci mogu se pojaviti različita stručna lica koja su uglavnom zaposlena u stručnim ili specijalizovanim ustanovama (institucijama, zavodima, uredima, biroima i slično). Osnovni zadatak ove vrste veštačenja svodi se u krajnjoj liniji na utvrđivanje identiteta predmeta ili lica na osnovu trgova ostavljenih prilikom izvršenja krivičnog dela, kao i drugih osobenih obeležja. Prema tome, kao materijal za veštačenje u cilju utvrđivanja identiteta predmeta ili lica koriste se tragovi i predmeta nađeni na mestu izvršenja krivičnog dela. Sem ovog materijala, veštaku se obavezno dostavljaju i razni uzorci teksta rukopisa, potpisa, ispaljenih metaka i slično, radi upoređivanja. Rezultati dobijeni prilikom veštačenja koriste se uglavnom kao dokazi u krivičnom postupku u cilju utvrđivanja i rasvetljenja spornih pravno-relevantnih činjenica.

Isto tako, rezultati kriminalističkih veštačenja mogu se veoma uspešno iskoristiti za otkrivanje onih uzroka i uslova koji doprinose vršenju krivičnih dela. Naime, rezultate veštačenja ove vrste mogu koristiti nadležni državni organi za preduzimanje odgovarajućih mera u cilju otklanjanja navedenih uzroka i uslova. Tako naprimer, ako se radi o grafološkim veštačenjima čiji je cilj pronalaženje autora falsifikovanih isprava, rukopisa ili potpisa, odnosno otkrivanje autora inkriminisanog teksta u tom slučaju rezultati ovih veštačenja mogu se dostaviti nadležnim državnim organima, radnim ili drugim organizacijama. Upoznavanje navedenih organa i organizacija sa rezultatima veštačenja ove vrste ima za cilj da organi upravljanja i odgovorna lica u njim preduzmu odgovarajuće mere za otklanjanje uočenih zloupotreba i propusta, kako bi se sprečilo dalje vršenje krivičnih dela na takav način i takvim sredstvima. Isti je slučaj i sa rezultatima veštačenja ostalih vrsta. Naprimer, rezultati veštačenja vatrenog oružja i opasnih oruđa kojima su izvršena krivična dela ubistva, odnosno lake ili teške telesne povrede, mogu poslužiti za preduzimanje raznih preventivnih mera u pogledu utvrđivanja uslova za dobijanje dozvola za držanje i nošenje oružja. Naime, još uvek situacija nije potpuno izmenjena u pogledu shvatanja da li se razne vazdušne puške smatraju oružjem. S obzirom da se ovim „bezopasnim” oružjem u poslednje vreme sve češće nanose telesne povrede, od kojih se neke izvršavaju smrću, sve više prevladava mišljenje da je i za ovo oružje potrebno izdavanje dozvole za držanje i nošenje. Isto tako, u slučaju upotrebe raznih oruđa za obijanje radi vršenja krivičnih dela teških krađa, rezultati veštačenja mogu se iskoristiti u cilju preduzimanja raznih preventivnih mera na planu boljeg obezbeđenja onih objekata koji su bili predmet obijanja ili čije je obijanje pokušano.

U kriminalistička veštačenja donekle spadaju i tzv. hemijska veštačenja čiji je osnovni cilj utvrđivanje hemijskog sastava materije. Od ovih veštačenja posebno zaslužuju pažnju tzv. toksikološka veštačenja, koja se preduzimaju u slučaju sumnje da je neka hemijska supstanca upotrebljena kao otrov za ubilačko ili zadesno trovanje nekog lica. Rezultati ove vrste veštačenja mogu se isto tako upotrebiti u cilju preduzimanja preventivnih mera na planu veće predostrožnosti i kontrole u rukovanju i upotrebi ovih hemijskih materija u industriji, prilikom transporta, naročito prilikom njihove upotrebe u domaćinstvu i poljoprivredi, kao što je na primer kaustična soda, paration i druga hemijska sredstva koja se upotrebljavaju u poljoprivredi za suzbijanje raznih biljnih štetočina.

Prema tome, rezultati kriminalističkih veštačenja mogu se koristiti kako za preduzimanje odgovarajućih preventivnih mera posle okončanja veštačenja po konkretnoj krivičnoj stvari u toku krivičnog postupka, tako i posle naučne obrade rezultata većeg broja veštačenja od strane stručnih i naučnih ustanova. S obzirom da se ova veštačenja vrše mahom u stručnim ili specijalizovanim ustanovama, smatramo da se rezultati ovih veštačenja mogu mnogo efikasnije koristiti na ovaj drugi način, zbog toga što se na osnovu naučne obrade ovih rezultata mogu predvideti adekvatnije mere za otklanjanje tipičnih zloupotreba, nedostataka i propusta na širem planu.

2. *Tehnička veštačenja.* Veštačenja ove vrste takođe su mnogobrojna i raznovrsna u sudskoj praksi. Sa razvojem nauke i tehnike potreba za ovim veštačenjima je sve veća, što je naročito slučaj u saobraćaju, posebno putničkom. No, porast ove vrste veštačenja zabeležen je i u drugim oblastima, kao na primer u industriji, građevinarstvu i slično. Kao veštaci mogu se imenovati kako stručnjaci zaposleni u radnim i drugim organizacijama u svojstvu povremenih veštaka, tako i oni stručnjaci koji se nalaze na spisku stalnih sudskih veštaka. Zadatak ovih veštačenja svodi se uglavnom na utvrđivanje objektivnih i subjektivnih uzroka koji su doveli do izvršenja krivičnog dela u ovim oblastima.

Rezultati veštačenja ove vrste mogu se isto tako efikasno koristiti za otklanjanje napred navedenih uzroka i uslova koji su doprineli vršenju krivičnih dela u ovoj oblasti. Korišćenje ovih rezultata može takođe biti dvojako, tj. neposredno posle okončanja veštačenja u konkretnoj krivičnoj stvari u krivičnom postupku, kao i putem naučne obrade rezultata većeg broja veštačenja. Naime, organi krivičnog postupka mogu zatražiti da organi upravljanja ili odgovorna lica dotične organizacije odmah preuzmu odgovarajuće mere za otklanjanje onih nedostataka i grešaka koje su otkrivene tokom veštačenja i koje su doprinele da do izvršenja krivičnog dela, kako ne bi došlo do ponovnog izvršenja istog ili sličnog krivičnog dela. Naučno obrađeni rezultati veštačenja mogu se efikasno iskoristiti u slučaju kada se analizom rezultata većeg broja veštačenja otkriju tehnički nedostaci i greške u procesu proizvodnje motornih vozila ili drugih mašina, koji objektivno doprinose povećanju broja saobraćajnih udesa i nesreća na radu. Smatramo da je u ovakvim slučajevima nužno da se nadležnim državnim organima omogući preduzimanje odgovarajućih administrativnih mera u cilju otklanjanja ovih uzroka.

3. *Knjigovodstvena veštačenja.* Potreba za ovom vrstom veštačenja najčešće se pojavljuje kod izvršenja krivičnih dela pronevere, utaje ili

pljačke, koja krivična dela su u sve većem porastu, ikako po broju, tako i po težini posledice.⁴ Predmet ovih veštačenja, najopštije rečeno, jesu poslovne knjige državnih organa, radnih i drugih organizacija. Cilj veštačenja jeste otkrivanje raznih zloupotreba u novčanim dokumentima, koje dovode do neslaganja raznih finansijskih podataka sadržanih u pregledanim dokumentima. Do ovih zloupotreba dolazi uglavnom zbog kršenja zakonskih propisa o načinu vođenja poslovnih knjiga, koje mogu biti namerne ili zbog nestručnosti odgovornih lica. Ako se tokom veštačenja, odnosno pre početka veštačenja, pojavi sumnja u falsifikovanje pojedinih novčanih dokumenata putem brisanja, precrtavanja ili dodavanja pojedinih slova i brojki, u tom slučaju će doći do angažovanja kriminalističkog veštaka u cilju utvrđivanja ovih spornih činjenica. Za izvođenje knjigovodstvenih veštačenja mogu se angažovati finansijski i knjigovodstveni stručnjaci i to u svojstvu stalnih sudskih veštaka ili kao povremeni. S obzirom na prirodu i obim predmeta ovih veštačenja, posebno je važno pitanje određivanja delokruga nada veštaka i njegove nadležnosti u toku veštačenja, koje se postiže putem postavljanja konkretnih pitanja, na koja je veštak dužan da odgovori. Isto tako veštaci treba da rade pod neposrednim rukovodstvom organa krivičnog postupka koji je odredio da se sprovede veštačenje.

Rezultati veštačenja ove vrste mogu biti iskorišćeni na planu preventivne borbe protiv kriminaliteta u istom cilju i na isti način kao i kod drugih vrsta veštačenja. Ipak, rezultati ove vrste veštačenja mogu se mnogo efikasnije koristiti neposredno posle okončanja veštačenja od strane organa krivičnog postupka. Da bi se ovo postiglo potrebno je da se ovim organima dadu šira ovlašćenja kako bi mogli da zahtevaju od organa upravljanja i odgovornih lica preduzimanje raznih zaštitnih mera, da bi se otklonili oni uzroci i uslovi koji su omogućili da dođe do izvršenja konkretnog krivičnog dela u ovoj oblasti i ikako ne bi došlo do ponovnog vršenja istih ili sličnih krivičnih dela. Međutim, nije ništa manja mogućnost korišćenja rezultata ovih veštačenja putem naučne obrade u cilju upoznavanja nadležnih državnih organa, ikako bi oni sa svoje strane preduzeli odgovarajuće preventivne mere na širem planu.

3. *Psihijatrijska veštačenja.* Za razliku od drugih veštačenja čiji je osnovni cilj utvrđivanje činjenica i okolnosti koje se uglavnom odnose na krivično delo i koje su po svojoj prirodi objektivne, psihijatrijska veštačenja se sprovode u cilju utvrđivanja duševnog zdravlja okrivljenog i drugih lica, u slučaju kada se pojavi sumnja u njihovu uračunljivost. Prema tome, ovim veštačenjem utvrđuju se činjenice i okolnosti koje se odnose na ličnost okrivljenog, one su po svojoj prirodi subjektivne i od njih zavisi uračunljivost i krivična odgovornost okrivljenog u vreme izvršenja krivičnog dela. Isto tako, ove činjenice i okolnosti mogu se utvrđivati samo putem veštačenja ove vrste. Kao veštaci u ovoj oblasti mogu biti određeni jedino lekari-specijalisti za sudsku psihijatriju. Veštačenje se sprovodi po pravilu u stacionarnim zdravstvenim ustanovama — psihijatrijskim bolnicama i klinikama, a izuzetno to se može učiniti u ambu-

⁴ Najnoviji slučajevi pronevere i drugih zloupotreba na ovom planu očitno potvrđuju ovakav zaključak. Naprimer, slučaj zloupotrebe i pronevere od strane direktora Trgoprometa u Titogradu, kao i niz drugih slučajeva o kojima svakodnevno saznajemo iz dnevne štampe.

lantama ili sudskoj dvorani na glavnom pretresu, kojom prilikom veštak pregleda okrivljenog, odnosno prati njegovo ponašanje i držanje u toku glavnog pretresa i na osnovu ovih zapažanja daje svoje mišljenje o stanju duševnog zdravlja okrivljenog.

Rezultati dobijeni putem psihijatrijskih veštačenja mogu se takođe koristiti u cilju otkrivanja uzroka i uslova koji dovode do toga da jedno lice duševno oboli i da u takvom stanju vrši krivična dela određene vrste. Naime, na današnjem stupnju razvoja medicinske nauke, pa i psihijatrije kao jedne od njenih grana, može se skoro sa sigurnošću utvrditi koje od duševnih bolesti utiču na agresivno ponašanje određenog lica i kada postoji opasnost da lice u takvom stanju izvrši krivično delo određene vrste. Ovo je na primer slučaj sa kleptomanima, piromanima i psihopatama raznih vrsta. Prema tome, rezultati ove vrste veštačenja mogu se više koristiti na planu specijalne preventive, tj. na osnovu ovih rezultata mogu se preduzimati različite preventivne mere prema licu koje je već izvršilo ili pokušalo izvršenje krivičnog dela, sa ciljem da se onemogući dalje vršenje istih ili sličnih krivičnih dela. Ovo se može postići izricanjem mere bezbednosti upućivanja ovakvog lica u zavod za čuvanje i lečenje, alko se dođe do zaključka da je isto opasno po okolinu i kao takvo može nastaviti sa vršenjem krivičnih dela. Sem ovoga, mogu se preduzeti i druge mere zadržavanja karaktera prema ovakvim licima. Postoji mogućnost da se rezultati ovih veštačenja koriste posle naučne obrade većeg broja veštačenja, kojom prilikom ovakvi uopšteni rezultati mogu poslužiti nadležnim državnim organima da preduzimaju potrebne mere na planu generalne prevencije protiv kriminaliteta.

Među ostalim vrstama veštačenja čiji se rezultati mogu koristiti na planu preventivne borbe protiv kriminaliteta spada i sudsko-medicinsko veštačenje, koje se preduzima u cilju utvrđivanja uzroka smrti kod krivičnog dela ubistva ili radi utvrđivanja prirode i težine telesnih povreda. Naime, rezultati ove vrste veštačenja mogu se upotrebiti za otklanjanje uzroka i uslova koji doprinose vršenju krivičnih dela protiv života i tela. Tako na primer, u toku veštačenja veštaci — sudski medicinari mogu otkriti način na koji se najčešće vrše krivična dela protiv života i tela i sredstva koja se koriste u tom cilju. Ovi podaci, dobijeni vršenjem većeg broja veštačenja, mogu poslužiti državnim organima da preduzmu odgovarajuće mere radi sprečavanja vršenja ovih krivičnih dela takvim oružjem ili opasnim oruđem.

III.

Na osnovu dosadašnjeg izlaganja došli smo do zaključka da postoje dosta velike mogućnosti korišćenja rezultata pojedinih vrsta veštačenja u cilju otklanjanja uzroka i uslova koji doprinose vršenju krivičnih dela. Nakon ovoga, ostaje nam da se kritički osvrnemo na praktičnu realizaciju ovih mogućnosti. Činjenica je da se mogućnosti korišćenja rezultata veštačenja ne realizuju u dovoljnoj meri u praksi, kao i ostali rezultati represivne borbe, što je posledica slabo organizovane i vođene preventivne borbe protiv kriminaliteta.

Prilikom izlaganja o veštačenju uopšte i o pojedinim vrstama veštačenja, došlo smo do zaključka da se rezultati veštačenja mogu koristiti na dva osnovna načina. Prvi način (korišćenja rezultata veštačenja je tzv. procesni način, a primenjuje se od strane organa krivičnog postupka u toku i posle okončanja veštačenja povodom rasvetljenja i rešenja konkretne krivične stvari. Druga način mogućnosti korišćenja rezultata veštačenja jeste vanprocesni, a sastoji se u naučnoj obradi rezultata većeg broja veštačenja iste vrste za određeni period i izradi određenih predloga radi preduzimanja odgovarajućih mera na širem planu preventivne borbe protiv kriminaliteta.

Kao što smo videli, prvi, procesni način korišćenja rezultata veštačenja treba da bude realizovan od strane istih onih organa (krivičnog postupka) koji su nadležni i za određivanje veštačenja. Među organima (krivičnog postupka, sud je po pravilu jedini organ koji određuje veštačenje i koji treba da realizuje rezultate veštačenja, a samo izuzetno to mogu da čine organi unutrašnjih poslova. U izvesnoj meri rezultate veštačenja može da koristi i javni tužilac kao organ krivičnog gonjenja. Međutim, rezultati veštačenja se veoma malo koriste u praksi na ovom planu. Naime, Savezni Ustav i Osnovni zakon o sudovima opšte nadležnosti i stavili su u zadatak sudovima „da prate i proučavaju društvene odnose i pojave od interesa za ostvarivanje svoje funkcije i da daju predloge za sprečavanje društveno opasnih i štetnih pojava, kao i predloge za učvršćivanje zakonitosti” (čl. 135 st. 3 SU i čl. 4 OZS). Da bi sudovi sa uspehom ostvarili ovaj zadatak, odnosno da bi znali koje pojave treba da prate, ustanovljen je za svaki krivični predmet poseban obrazac u vidu anketnog lica u (koji treba da budu zabeležena konkretna zapažanja sudija o navedenim pojavama u toku rasvetljenja i rešenja konkretne krivične stvari. Međutim, ovi listovi su po pravilu prazni bez ikakvih zabeležaka, a ukoliko postoji neka zabeleška, njena sadržina se ne odnosi na one pojave koje predviđa Ustav i Zakon.⁵ Prema tome, može se zaključiti da se rezultati istrage, među kojima i rezultati veštačenja, veoma malo koriste na planu otkrivanja uznoka i uslova koji doprinose vršenju krivičnih dela i za preduzimanje potrebnih preventivnih mera u tom pravcu. Jedini način korišćenja zapažanja sudija tokom suđenja sprovodi se kroz povremene analize presuđenih krivičnih stvari, sa čijim rezultatima se povremeno upoznaju skupštine odgovarajućih društveno-političkih zajednica.

U vezi sa mogućnostima korišćenja rezultata veštačenja putem naučne obrade većeg broja veštačenja iste vrste za određeni period, može se reći da i na ovom planu situacija nije ništa bolja. Naime, koliko nam je poznato, naučnoj obradi rezultata veštačenja pridaje se veoma mali značaj. Još su manje mogućnosti da se naučno obrađeni rezultati veštačenja efikasno primene od strane nadležnih državnih organa radi sprečavanja vršenja krivičnih dela od strane istih ili drugih lica, na isti način i istim sredstvima. Rezultati veštačenja skoro svih vrsta korišćeni su u dosadašnjoj praksi na ovaj način jedino u sklopu naučnog istraživanja uznoka i uslova za izvršenje pojedinih vrsta krivičnih dela. Dobijeni rezultati ovakvih istraživanja objavljuvani su od strane pojedinih naučnih instituta kao monografije, a takođe su korišćeni i kao materijali za disku-

⁵ Do ovog zaključka došli smo uvidom u krivične spise Okružnog suda u Nišu.

siju na savetovanjima. Međutim, efikasna preventivna borba protiv kriminaliteta korišćenjem rezultata represivne borbe, pa i rezultata veštačenja, ne može se voditi na ovaj način, već konkretnim preduzimanjem odgovarajućih mera na ovom planu od strane nadležnih državnih organa. Prema tome, potrebno je da se u našem samoupravnom društvu izgradi jedan sistem koji bi omogućavao koordiniranu akciju svih organa, organizacija i građana na planu prevencije kriminaliteta. Isto tako, za bolji uspeh na ovom planu moraju se nužno predvideti šira zakonska ovlašćenja organa koji su angažovani kako u represivnoj borbi, tako i na planu preventivne borbe protiv kriminaliteta. Na ovaj način će moći da se mnogo efikasnije koriste i rezultati veštačenja na ovom planu, imajući u vidu da će sa razvojem nauke i tehnike, primena naučnih i tehničkih dostignuća prilikom veštačenja biti sve veća.

Mr Čedomir Stevanović,
predavač

CONTRIBUTION DES EXPERTS A LA LUTTE PREVENTIVE
CONTRE LA DELINQUANCE
(Résumé)

Dans son article, l'auteur expose le problème de contribution des experts à la lutte préventive contre la délinquance.

La partie introductive est consacrée aux questions générales de la lutte contre la délinquance, avec un accent particulier mis sur la forme préventive de cette lutte et l'influence réciproque des formes préventive et répressive de la lutte.

Dans la première partie, l'auteur expose d'abord brièvement le concept, la position et les tâches des experts dans la procédure pénale. Il examine notamment le mode et les possibilités d'utilisation des résultats de l'expertise sur le plan de la prévention des actes criminels, décelant les causes et les conditions qui contribuent à l'apparition de l'activité criminelle. L'auteur précise qu'il existe deux modes d'utilisation des résultats de l'expertise. Le premier concerne la procédure, consistant dans l'utilisation desdits résultats de la part des organes de la procédure pénale immédiatement après la clôture de l'expertise d'une affaire criminelle concrète au cours de la procédure pénale, en prenant des mesures concrètes pour prévenir les actes criminels. L'autre mode est celui en dehors de la procédure, consistant dans le traitement scientifique des résultats d'un certain nombre d'expertises, ainsi que l'utilisation des résultats en question de la part des organes d'Etat sur le plan plus large de la lutte contre la délinquance.

Dans la deuxième partie de son étude, l'auteur procède à l'analyse des diverses sortes d'expertise apparaissant le plus souvent en pratique et dont les résultats peuvent être utilisés le plus pour prévenir les actes criminels. Il traite dans cette même partie plus spécialement des expertises criminalistes, techniques, comptables, psychiatriques et de médecine légale, avec un accent particulier mis sur les possibilités concrètes d'utilisation des résultats des expertises au cours de la procédure et en dehors de celle-ci.

L'auteur a consacré la troisième partie de son étude à l'exposé du problème de réalisation pratique des résultats de l'expertise. Dans son aperçu critique de l'utilisation des résultats de l'expertise, il constate que ces résultats ne sont pas satisfaisants. A son avis, ils pourraient être utilisés beaucoup plus efficacement en pratique, compte tenu notamment du développement toujours plus intense des sciences et de la technique et de l'application des acquisitions scientifiques dans la procédure pénale, afin d'éclaircir et de résoudre une affaire criminelle concrète.